

I. MESİR KONFERANSLARI

20 - 30 NİSAN 1982

MANİSA TURİZM DERNEĞİ

MANİSA TURİZM DERNEĞİ YAYINLARI : 3

MANİSA

MİMÂRİ ESERLERİNDEKİ HADİSLER

Ali YARDIM (*)

Giriş :

Manisa, kültür ve medeniyet târihimizde, ön sıralarda yeri olan hatırı sayılır vilâyetlerimizden birisidir. Bu hatırlı oluş, onun muhtevâsından gelmektedir: Coğrafi mevkii, iklim şartları, iktisadî zenginlikleri, jeo-stratejik durumu, onu, millî-mânevî değerlerin mayalandığı, yeşerdiği ve dal-budak saldığı bir mekân hâline getirmiştir.

Selçuklu Türkleri'nin, büyük Türk Hükümdârı Sultan Alparslan'ın önderliğinde, Anadolu coğrafyasını, Müslüman Türkler'e «**ebedî vatan**» yapma azimleri gerçekleştikten sonra, Anadolu'nun, onların elinde çeşitli kültür ve san'at faâliyetlerine sahne olduğu görülür. Ne var ki, bir uç şehri olan Manisa, bu ilk devir bereketlerinden pek feyizlenememiştir. Ancak, 14. asır başlarında, Selçuklu uç beylerinden olan **Saruhan** Bey eliyle Bizanslılar'dan fethedilip; bir yandan, Saruhan Bey'in kurduğu Beyliğin merkezî taht şehri oluşu, bir yandan da, Yıldırım Bâyezid devrinden itibaren Osmanlılar'a iltihak ederek, şehzâdelerin bir nevî stajlarını yaptıkları gözde vilâyetlerimiz arasında bulunuşu, yedi asırdır, ona müstesnâ bir hüviyet kazandırmıştır.

Meselenin tarihî yönü, şu anda bizim konumuzun ve ihtisas sahamızın dışında kalmaktadır. Ancak, «**Manisa Mimari Eserlerindeki Hadisler**» konusunu bir zemine oturtabilmek için, ona çok yönlü bakmak ve onu, kültür bütünlüğümüz içindeki yerine yerleştirmek gerekmektedir. Şöyle ki:

Tarihçiler, bir topluluğun «**millet**» olabilmesi için, aradan 500 sene geçmesi gerektiğini söylerler. Aynı şekilde, bir toprağın, o millete «**ebedî vatan**» olabilmesi için de, onun, o milletin müşterek değerleri ile bezenmesi, örülmesi, silinmeyecek şekilde damgalanması germiştir.

Öt yandan, aklı başında hiç bir şahıs, hiç bir millet yoktur ki, «**ebedî**» kalmaya, sonsuza kadar yaşamaya can atmamış olsun. Bu sebeple, şahıslar ve milletler, tâ işin başında, yok olup gitmekle, ebediyen yaşama arasındaki tercihlerini yapma ve kendilerini ona göre yönlendirme durumundadırlar. Bütün mesele, ebedilik sırlarını iyi keşfetmekte, sonsuza kadar yaşatan noktaları iyi tesbit etmekte düğümlenmektedir. Değilse, günün pek çok şöhreti, ya ölmeden unutulmakta, ya da ölürlü ölmeyen nisyân çukuruna gömülüp gitmektedir. Başımızı gerilere doğru çevirip baktığımızda, millet olarak, hep bu, ebedî yaşama azmi ile dolu, gayretli ve hamiyetli büyüklerimizle karşılaşırız. O gayretlilerin, günübürlük işlerinin ötesinde, Allah rızâsına dayalı ileriye dönük yatırımları olmasaydı, bugün bizler, «**biz**» olarak var olmazdık. Olmasına olurduk. Ancak; erir, söner, yok olur gider; şahsiyetsiz, silik, köle ruhlu bir kalabalık olurduk.

İşte, bu imân ve gayretle, Müslüman Türkler'in elinde, Anadolu Coğrafyası, sayısız eserle işlenip süslenegelmiştir. Nitekim bu vatanın doğu-batı çizgisi

(*) Ali YARDIM, İzmir Yüksek İslâm Enstitüsü Hadis Öğretim Üyesi.

üzerinde, Evliyâ Çelebi metoduyla bir seyahate çıkılsa, nelerle karşılaşmaz: Camiler, Medreseler, Darüşşifalar, Sebiller, Çeşmeler, Saraylar, Kervansaraylar, Hanlar, Hamamlar, Köprüler, Kal'alar, Tersaneler, Kuleler, Bedestenler, Kümbetler, Türbeler, Mezar Taşları ve daha bir çok san'at eseri âbideler karşımıza çıkar. Bunlar, asırlar ötesinden, kimisi dimdik ayakta olarak, kimisi kısmen ayakta durmaya çalışarak, kimisi de geride bıraktığı izleri ile varlıklarını sürdürmektedirler. Bu eserleri besleyip yaşatmak için kurulan **vakıflar** ise ayrı bir güzellik arz etmektedir.

Manisa vilâyetimiz de, bu ölümsüz eserlerden nasibini almış olan şanslılardır. Burada da, Saruhan Beyliği devrinden itibaren İslâm-Türk mührününün silinmeyen damgasının vurulmaya başladığını görüyoruz: Ulu Câmî Külliyesi, Sultan Câmîi Külliyesi, Muradiye Külliyesi, başlı başına birer ölümsüz âbidedirler... İvaz Paşa Camii, Hatuniye Camii, Çeşnigir Camii, İbrahim Çelebi Camii, Karaköy Attar Hoca Camii ve benzerleri, şehrin değişik semtlerine serpiştirilmiş birer incidirler... Öte yandan, oldukça bakımsız olan Türbeleri, hüviyeti elinden alınmış bedestenleri, toprağına dükkân ve ev, taşları ile de duvar yapılmış mezarları, izleri bile kaybedilen sivil ve askerî mimarî nev'inden nice eserleri, Manisa'nın bugünkü sahiplerinin gözleri önünde durmaktadır.

Selçuklular ve onların varisleri olan Beylikler ile Osmanlı devri sanatkârları, eserlerini, ne düz bir yapı halinde yapmışlar, ne de sadece, muhtevassız müyennen motifler ile süslemekle yetinmişlerdir. Onlar, **ya'zı unsurunu, eserlerinde bol miktarda kullanmışlardır.** Anadolu'nun değişik bölgelerindeki eserlerde görebildiğimiz kadarı ile, bu yazılarda da, **metin** olarak dört çeşit malzeme kullanmışlardır:

- 1) İnşa kitâbeleri.
- 2) Âyet-i kerimeler.
- 3) Hadîs-i şerifler.
- 4) Hz. Ali'nin sözlerinden seçilmiş vecîzeler.

Ancak, yükselme devrimizin sonlarına doğru bu ölçü değişmeğe başlamıştır.

Biz, Manisa Vilâyeti'ndeki mimarî eserlerde bulunan bütün kitâbeleri (yazıları) değil, sadece, üçüncü grubu teşkil eden hadîs-i şerifleri tesbit etmeyi hedef aldık. Geçen sene Eylül ayında İstanbul'da toplanan II. İslâm İlimleri Kongresi'ne «Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devri Mimarî Eserlerinde Kullanılan Hadîsler ve Kaynakları» konulu bir tebliğ sunmuştum. Tebliğin, «Kitâbelerdeki Hadîslerin Şehir ve Eserlere Göre Durumu» başlıklı bölümünde, Manisa için şöyle bir ifade kullanmışım:

«Niğde, Manisa ve Kütahya'da, bizim araştırma sınırimız içine giren, kayda değer bir vesika bulamadık. Ancak, bu araştırma dışında değerlendirilebilecek hadîsler, bilhassa Manisa'da bulunmaktadır.»

İşte, şu andaki bu ilmî toplantı, Manisa'daki hadîsleri ayrıca ele almama vesile oldu. Tertipleyenlere ayrıca şükranlarımı sunarım.

HADİSLERİN, ESERLERE GÖRE DURUMU

Şehrin her tarafını inceden inceye tarayabildiğimi söyleyemem. Muhakkak

ki göremediklerimiz de olmuştur. Bu işe iki günümü ayırabildim. Birinci gün, eski vefakâr talebem, öğretmen Hüseyin Akgül Bey mihmandarlık yaptı. İkinci gün de, kendilerini o gün tanıma şerefine erdiğim Manisa Vali Muavini Yaşar Tok Beyefendi ile, Manisâîyi ve Mesir-i Tanıtma ve Turizm Derneği Başkanı Tezcan Karadanışman Beyefendiler rehberlik ettiler. Samimi, gayretli ve heyecanlı alâkaları ile bize müstesnâ bir gün yaşattılar. Yağışlı bir hava altında âbidelerimiz arasında dolaştık. Bunu unutmayacağız. Her üçüne de, ayrı ayrı minnet ve şükranlarımı sunmayı, millî irfânımız adına ifâ edilmesi gerekli bir vecibe telâkki ediyorum.

Tesbitlerimize göre durum şöyledir:

1) Ulu Cami Külliyesi: Saruhan Bey'in torunu İshak Bey tarafından yaptırılmış olan bu külliye, Manisa'nın en eski Müslüman-Türk eseridir. Külliyeinin gerek cami, gerek medrese bölümü, yazı ve tezyinat bakımından çok şey kaybetmiştir. Camiinin minberi, bir san'at şaheseridir. Bugünün imkânları ile yapılması mümkün değildir. Dökülmeye yüz tutmuş, harabeye dönmüş durumdadır. Kurtarılabilir. Günümüzün yetkililerinden himmet beklemektedir.

Ulu Câmîye ait iki hadîs tesbit edebildik:

a) Minberin, müzeye kaldırılmış ağaç işçiliği kapısında, sağlı sollu ve atlı üstlü olmak üzere, uzunca bir hadîs vardır. Nefis bir sülûs hatla, ağaç üzerine oyma olarak istif edilen bu hadîs şöyledir:

”فَإِذَا صَعِدَ الْخَطِيبُ الْمِنْبَرَ فَلَا يَتَحَدَّثَنَّ أَحَدُكُمْ ، وَمَنْ تَحَدَّثَ فَقَدْ لَغِيَ ، وَمَنْ لَغِيَ
فَلَا جُمُعَةَ لَهُ . صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ”

Yani: «Hatip minbere çıktığı zaman hiç biriniz konuşmasın. Kim konuşursa, mânâsız bir davranışta bulunmuş olur. Mânâsız iş yapanın ise Cuma'sı kabul olunmaz. Peygamber doğru söylemiştir» denmektedir.

b) Minberin, mihrba bakan tarafında, Kur'an tahtı altında da şu hadîs vardır:

”إِرْحَمُوا الْيَتَامَى وَأَكْرِمُوا الْغُرَبَاءَ ، فَإِنَّي كُنْتُ فِي الصَّغْرِ يَتِيمًا وَفِي الْكِبَرِ غَرِيبًا”

Yani: «Yetimlere karşı merhametli, gariplere karşı da lütufkâr olunuz. Zira ben, küçüklüğümde yetim, büyüklüğümde ise garib idim.» demektir.

Ulu Cami külliyesinden bize intikal edenler sadece bunlar. Halbuki Beylikler devri mimarî geleneğinde, özellikle ağaç işçiliği pencere kanatları ile medreselerin pencere girişleri, hep hadislerle bezenmiş olurdu. Bunlar tamamen harâb olmuş, bize kadar gelememiştir.

2) Sultan Camii ve Külliyesi: Külliyeinin sadece Cami bölümü orijinalini korumaktadır. Dârüşşifası, Medresesi, Hamamı ve diğer müştemilâtı restore edilmiştir. Haliyle, bu bölümlerin tezyinat ve yazı unsuru da kaybolmuştur. Camide; birisi girişte, üçü de taş işçiliği minberinde olmak üzere dört hadîs bulunmaktadır. Ayrıca, celî sülûs hatla yazılıp, çerçeveletilerek müezzin mahfiline asılan,

hicrî 1400 tarihli hadîs levhasını da, geleneklerimizin esprisine uyduğu için bu-
raya almak istiyorum. Onunla birlikte beş hadîs oluyor. Bunlar:

a) Girişin sağ ve solunda, mermer zemin üzerinde, kabartma celi sülûs hat
ile:

عَجِّلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْفَوْتِ وَعَجِّلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ

Yani: «**Vakti geçmeden önce namazı, ölüm gelmeden önce de tevbeyi acele
ediniz.**»

b) Minberin sağında, Kur'an tahtı altında:

قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا دَخَلَ الْجَنَّةَ مَسْرُورًا .

Yani: «**Peygamberimiz (a.s) buyuruyor ki: Kim bir mescid yaparsa, cennete
sevinerek girer.**»

c) Minberin kapısı üzerindeki aynalıkta:

” قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اسْتِمَاعَ الْخُطْبَةِ فَرِيضَةٌ كَمَا أَنَّ صَلَاةَ الْجُمُعَةِ فَرِيضَةٌ .

Yani: «**Peygamberimiz (a.s) buyuruyor ki: Cuma namazı farz olduğu gibi, hut-
beyi dinlemek de farzdır.**»

d) Minberin solunda, mihrâb tarafında, Kur'an tahtı altında:

” لَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ عِنْدَ الْخُطْبَةِ ، يَحْضُرُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ الْخُطْبَةِ .

Yani: «**Hutbe okunurken, namaz kılmak da, konuşmak da yoktur. Zira, hutbe
okunurken melekler hazır bulunur.**»

e) Müezzîn mahfilindeki levha ise şöyledir:

” الْمُؤَدِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

Yani: «**Müezzînler, kıyâmet gününde, insanların, sevap defterleri en kabarık olan-
larıdır.**»

Hicrî 1400 tarihini ve «Hakkı» imzasını taşıyan iki sene öncesinin bu hadîs
levhasını, gerek hüsn-i hat tekniği, gerekse mekânın muhtevâsına uygunluğu do-
layısıyla, araştırmamız içine almış bulunuyoruz. Hattatını ve isâbetli bir görüşle
uygun mahâlde asan zâtı tebrik ederim.

3) Muradiye Külliyesi: Külliyenin özellikle Cami bölümü, Manisa'nın, aslî hü-
viyetini muhafaza eden yegâne âbidesidir. Camideki, çini üzerine yazılmış nefis
celî sülûs yazılar, âyet-i kerîmedir. İçerde hadîs yoktur. Ancak girişin sağ ve
solundaki son camâat mahalli mihrâblarının, üstündeki taş işçiliği sülûs yazılar-
la, doğu ve batı cihetlerindeki kapıların üst kirişlerinde bulunan istifli celi sülûs
yazılar hadîsdir. Bu duruma göre Muradiye'de üç hadîs bulunmaktadır:

a) Dışarda, son camâat mahalli mihrâblarından sağdakinin üstünde:

”عَجِّلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْفَوْتِ.”

Soldakinin üstünde de, aynı hadîsin ikinci cümlesi bulunmaktadır:

”وَعَجِّلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ.”

b) Batı cihetindeki kapı üstünde:

”الدُّنْيَا سَاعَةٌ فَاجْعَلْهَا طَاعَةً.”

Hadîsi yer almaktadır. «Ömür çok kısadır; onu da tâatle geçir» meâlindeki bu hadîs, bir şâirimiz tarafından:

«Sâat-i vâhidedir ömr-i cihan. Sâati tâate sarf eyle hemân!» şeklinde nazmen de tercüme edilmiştir.

c) Doğu cihetindeki kapı üstünde de:

”الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ.”

Hadîsi nakşedilmiştir: «Namaz, dînin direğidir» demektir.

4) **Çeşnigir Câmii:** Bu eserde, esas yapılışından kalma hadîs yok. Sadece inşâ kitâbesi var. Ancak, 1310/1892 tarihli siva zemin üzerine boya ile yazılmış iki hadîs var:

a) Dışarda son camâat mahallinin sağında, senedi ve kaynağı da verilerek, nefis bir istifle yazılan levha şöyle:

”أَحَدٌ زَوَّاهُ عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ، عَنْ الْحَسَنِ ، عَنْ جَدِّ الْحَسَنِ : إِنَّ أَحْسَنَ
الْحَسَنِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ . الْمُسْتَغْفِرِي فِي الْمُسْلِمَاتِ .”

Yani: «Güzelin en güzeli, güzel ahlâktır.»

b) Son camâat mahallinin solunda da, aşağı yukarı her câmide bulunan hadîsi yer almaktadır.

”عَجِّلُوا بِالصَّلَاةِ”

5) **İvaz Paşa Câmii:** Manisa'nın en eski câmileri arasında yer alan (889/1484) bu eserde, giriş kapısının ağaç işçiliği kanatlarında, sağlı-sollu

”عَجِّلُوا بِالصَّلَاةِ . . .”

hadîsi bulunmaktadır. İçerde hadîs yoktur.

6) **İbrahim Çelebi Câmii:** Câmiiin ağaç işçiliği minberinde, mihrap tarafının

Kur'an tahtı altında şu hadis vardır: «Müminin câmideki durumu, balığın sudaki hâli gibidir.» demektir.

” الْمُؤْمِنُ فِي الْمَسْجِدِ كَالسَّمَكِ فِي الْمَاءِ ”

Bu hadîs, Bursa Ulu Câmi minberi ile, Konya Sultan Selim Câmiinin kuzey cihetindeki kapı kanatlarında da bulunmaktadır.

7) Karaköy Attar Hoca Câmii: Bu câmiin de minberinin kapı aynalığında bir hadîs bulunmaktadır:

” مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جَمْعٍ تَهَاوُنًا بِهَا طَعَبَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ ”

Yani: «**Fazla mühimsemiyerek üç Cumayı terk eden kimsenin, Allah kalbini mühürler**» demektir.

İlk devir câmilerinden olan **Hâtuniye**'de ise hadîs tesbit edemedik.

8) Türbeler ve Mezar Taşları: Ecdâdımız, türbelere ve mezar taşlarına da hadîs-i şerifler yazmışlardır. Özellikle Selçuklular ve Beylikler devrine âit mezar taşlarında, son devirlerdeki gibi uzun uzun sözler değil, tam aksine, gidenlerden kalanlara öbür taraftan birer mesaj hüviyetini taşıyan kısa ve düşündürücü âyetler ve hadîsler yazılmıştır. Bu konuda, elimizde, üzerinde başlı başına durulmağa değer mahiyette, oldukça fazla vesika vardır.

Ancak, Manisa'daki türbeler, aslî hüviyetini kaybetmiş durumdadır. İlk devirlere âit mezarlar ise, yerlerini ve izlerini başka işlere bırakmıştır. Bunlardan, taşları müzeye kaldırılanlar arasında tesbitler yapmaya çalıştım. Ne var ki, müzede ki mezar taşları, tasnifli değil, istifli durumda. Beylikler devrine âit olanlardan, en üstte bulunan bir tânesinin sadece bir yüzünü görebildim. Burada, iki hadîs-i şerif vardır ki, şöyledir:

” قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ” الدُّنْيَا فَانِيَةٌ ، وَالْمَالُ عَارِيَةٌ ، وَالْآخِرَةُ بَاقِيَةٌ . ”
” قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : ” الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ ، بَلْ يُنْقَلُونَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ . ”

a) «Peygamberimiz (s.a) buyuruyor ki: Dünvâ fânidir, mâl âriyettir, âhîret ise bâkidir.»

b) Peygamberimiz (a.s) buyuruyor ki: Müminler ölmezler; ancak, fânî dünden bâki âleme naklolunurlar.» demektir.

Bu hadîsler, Anadolu'nun pek çok yerindeki mezar taşına yazıl gelmiştir. Bu, bilhassa, yükselme devrimize kadarki dönemin müşterek geleneğidir.

NETİCE

Bu araştırmamızda, mükerrerleri çıkarırsak, 14 ayrı hadîs metni tesbit etmiş oluyoruz. Bu netîce, Manisa için son derece mühimdir. Pek çok şehrimizde bu kadarı da kalmamıştır.

Bu hadislerin kaynaklarının ve hadis ilminin kendi ölçüleri içinde değerlendirilmesinin yeri, burası değildir. Bu husûsu, ilerde, diğerleriyle bir bütün olarak ayrıca ele almak isterim. Biz burada, mes'eleyi, kültür ve medeniyet târihimiz açısından ele aldık.

Araştırmamızdan elde ettiğimiz neticeleri değerlendirirken, Manisa'yı tek başına göz önünde bulundurmamak istemiyoruz. Zira o, 1071'den beri devam edegelen İslâm-Türk geleneğinin bir devamı ve parçasıdır. Bu sebeple, mes'eleye bir bütün olarak bakmak ve o bütünün bir parçası olan Manisa'yı, kendi bütünlüğü içinde değerlendirmek daha isabetli olur kanaatindeyiz. Şöyle ki:

1) Her şeyin bir geleneğinin teessüs ettiği ve geleneklere bir kanun ciddiyetiyle uyulduğu devirlerde, günümüzde olduğu gibi, bir binanın değişik yerlerine; Müdür, Müdür Yardımcısı, Kalem, Öğretmenler Odası... gibi levhalar asılmamış; tam aksine, hangi bina, hangi mahâl ne maksatla kullanılacaksa, oranın giriş kapısının -umûmiyetle- üst kirişine, icrâ edilen işin ruhuna uygun bir âyet veya hadis-i şerif nakşedilmiştir. Bu âyet ve hadislerin mânâ ve delâletlerinden, binanın hüviyetini ve iç düzenini tesbit etmek, büyük ölçüde mümkün olmaktadır.

Meselâ Topkapı Sarayı Bâbı Hümayûn'unda (dış giriş kapısı) dış cepheye, boydan boya, nefis celi süiüs hatia:

”السُّلْطَانُ ظِلُّ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ يَاوِي إِلَيْهِ كُلُّ مَظْلُومٍ”

«Sultân, yer yüzünde Allah'ın gölgesidir; her mazlûm ona sığınır.» hadîsinin yazılı olduğunu görürsünüz. Bu hadîs, ancak bir saray, bir Devlet Başkanlığı makamı sembolü olarak kitâbeleşmiştir.

İstanbul Kapalı Çarşısı'na, Bâyezid-Sahaflar istikametinden girerseniz, kapının aynalığında, «Kapalı Çarşı» levhasını değil, mermer zemine hâkkedilmiş, celi ta'lik hat ile yani

”الكَاسِبُ حَبِيبُ اللَّهِ”

«Çalışıp kazanan, Allah'ın sevgilisidir» kitâbesini görürsünüz. Bu, bir iş yeri, bir helâl kazanç mahâlli kitâbesidir.

Bursa'da, Tophane semtinde Orhan Gâzi Türbesi'ni ziyâret edenler, türbenin dışından doğu tarafına geçerlerse, üzeri demir parmaklıklarla çevrilmiş tek başına bir mezarla karşılaşır. Çimlerin ve çiçeklerin arasında, kimseciklerin pek de dikkatini çekmeyen mezarın mermer kitâbesinde sadece şöyle yazılıdır:

”قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ مَاتَ غَرِيبًا فَقَدْ مَاتَ شَهِيدًا . صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ”

«Peygamberimiz (s.a) buyuruyorlar ki: Garip olarak ölen, şehid olarak ölmüştür. Allahın Resûlü doğru söylemiştir.» Bu, bir garip mezarının kitâbesidir.

Yolunuz Konya'ya düştüğünde, Selçuklu eserlerinin seçkinlerinden olan Sahip Ata Câmii'nin ayakta kalan taç kapısını bir ziyaret edersiniz. Kapının sağında ve solunda iki sebil vardır. Bugün, orasının sebil olduğunu ve orada mev-

simlik hayrat meşrûbat dağıtılmış olduğunu, üzerlerindeki kitâbelerin muhteva-
sından anlayabiliyoruz:

”وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ“

”وَسَقَّمَهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا“.

«Rableri onları, tertemiz bir içecek sulasın»; «Ve biz, her diri şeyi sudan hayat bahsettik» âyet-i kerîmeleri, çeşme ve sebil kitâbesi olmuştur.

Sivas'taki Gök Medrese'nin oda kapılarındaki hadislerden; müderris odalarını, talebe hücrelerini, medresenin Mescid yerini teker teker tesbit etmek mümkün olmaktadır. . . . Mes'eleyi daha fazla uzatmak istemiyorum. Bunun, Anadolu ça-
pında örnekleri pek çoktur.

Manisa'ya gelince: Buradaki tarihî eserler içersinde, sadece câmiler, onların da özellikle mihrâb ve minberleri orijinallerini muhafaza edegelmiştir. Bu bakımdan, tesbit edebildiğimiz hadislerin büyük çoğunluğu, Cuma Namazı ve Hutbe dinleme âdâbı ile ilgilidir. Çünkü minberler, Cuma ve Bayram günleri hutbe okuma mahâlleridir. Bu hadisleri yerlerinden söküp müzeye kaldırsanız, bir câmiin minberine âit olduğu kesinlikle bilinir. Yeter ki, sistemin felsefesi kavranmış olsun.

2) Bu pratik maksat dışında, bir başka köklü hedef kendini göstermektedir: Bilindiği üzere hikmet, ilim, irfân, bir tohum gibidir. Bulduğu ambardan çıkarılıp tarlaya atılmayan tohumun, filizlenip boy salmadığı gibi, onları da, kitapların sahifeleri arasındaki zindandan çıkarıp, günlük hayatta gıdalanır ve nafakalanır hâle getirmedikçe bir işe yararamamaktadır. Bu gerçeği çok iyi kavrayan Müslüman Türkler, hadisleri yaşanır hâle getirmenin formülünü tesbit etmiş ve bunun gereğini yapmışlardır. Bu tatbikat, kitap sahifelerini, bütün vatan sathına açma gayretinin bir tezâhürü olsa gerektir.

3) Prensiplerin çehresi acıdır. İnsan oğlu, emir ve yasakları kolay kolay kabulleniveremez. Bu sebeple ona, mûnis bir çehre, câzip bir görüntü kazandırmak; onu, istekle yutulur biçimde drajelendirmek, tatbikatçıların vazifesidir. Bu işe, başlı başına bir san'attır.

Bu sebepledir ki, Müslüman Türkler, mimârîsi, hüs-n-i hattı, tezhîbi, tezyînâtı, şiiri, mûsikîsi ile, güzel san'atların bütün şubelerini, imanlarının ve prensiplerinin uğruna seferber etmişler, onun emrine vermişlerdir. Nitekim; dikkat çekici bir zemîn, güzel bir hat, nefis bir tezhîb, muhteşem bir çerçeve içinde sunulan bir tek hadis-i şerîf, insan rûhunda, on cildlik bir eserin sahife ve satırları arasındaki hâliinden çok daha başka bir te'sir bırakmaktadır. Güzel bir dekor içersine yerleştirilmiş vazodaki gül gibi, nefis bir levha içindeki hadîsi görüp okuyan, veyâ «Burada ne yazıyor?» diye merak edip bir bilene sorma ihtiyâcını duyan insan, giderayak, nafakasını aima ve uzun uzun üzerinde düşünme imkânına kavuşmuş oluyor.

4) San'at, bir bakıma, olta ucundaki yem gibi, dikkati çekmek için bir vâsıttır. Kendisini, güzel san'atların mûnis çerçevesinde cemiyete takdim edemeyen bir îmân ve sistemin, kütlelerce benimseme ve uzun ömürlü olma şansı yoktur. Bâzılarınca ileri sürüldüğü gibi, san'at, prensipleri sulandırma ve hedefinden sapıtma vâsıtası değil, onları sevdirmeye ve kolayca benimsetmeye vâsıtasıdır.

İşin burasında, günümüzün aktüalitesine ve cemiyet olarak içine düştüğümüz zevksizlik, rûhî pejmürdelik, güzel olana bigânelik, tam aksine kaba ve çirkine karşı ilân-ı aşk etme hâlimize hiç dokunmak istemiyorum. Zira niyetim, işlemekte olan bir yarayı kurcalamak değil, sâdece bir inceliğe işârettir. Yirmi iki sene önce bir Hocam şöyle demişti: «**Evlâdım, güzeli tanımak ve sevmek, bir seviye mes'alesidir. Önce,onun kültürünü vermek lâzım!**»

Fırsat bulursanız bir deneyin: Bir, Murâdiye Câmii'nde namaz kılın; bir de, garaj câmiinde. Arkasından da, dönüp rûhunuzu bir dinleyin... Bir, Mevlânâ Türbesi'ni ziyâret edin; bir de, şehir dışındaki kabristanı. Birinde ölümün tebessümünü, öbüründe de onun ekşimiş yüzünü göreceksiniz...

Bir, Ayasofya arkasındaki III. Ahmet Çeşmesi'ne bakın; bir de, çevrenizdeki çeşmelere. Birisinden sanki Kevser akıyor zannedersiniz; öbüründen ise, abdest almasına alırsınız, fakat su içmekte tereddüt gösterirsiniz. Aralarındaki bütün fark; birincilerde, güzel san'atların bütün inceliklerinin kullanılması, ikincilerin ise çirliçiplak oluşudur.

5) Öteden beri, yeni neslin bir itirâzı ile karşılaşmaktayız: Mimârî eserlerdeki kitâbeler, sanki okunmak için değil de, süs olsun diye yazılmış!. Hemen ifâde edelim ki, san'at yazıları, trafik levhaları gibi, önünden gelip geçenlerin hemen bir bakışta okuyuvermesi için değil; bilâkis, bakanın dikkatini çekip önünde biraz durması, sökmek için biraz çaba sarfetmesi ve söktükten sonra üzerinde düşünmesi için yazılmıştır. Onun güzel tarafı da zâten budur. Bu emek ve dikkati sarfeden insanın, onu aklında tutması mümkün değildir. Şurasını rahatlıkla ifâde edebiliriz ki, kitâbelerdeki bütün hadisler, milletimizin çeşitli kesimlerinde, müşterek kültür değerleri olarak yaşatılmaktadır. Hiçbirisi, yazıldığı yerde unutulup kalmamıştır.

6) Pek çoğu, yedi-sekiz asır öncesinden beri, yazıldığı devrin bütün husûsiyetlerini koruyagelen bu hadîs-i şerîflere, Anadolu coğrafyasına basılmış «**Peygamber Mührünün Silinmeyen Damgaları**» dense yerinde olur.

O mührün izlerini taşıyan Manisa'ya muhabbet hislerini ifâde ederken, Manisa'nın, ona karşı sorumluluklarını idrâk edebilen şuurlu sâhiplerine ve bizi dinleme nezâketini gösteren değerli dinleyicilerimize teşekkür eder, saygılarımı sunarım.